Ikonosfera hierofanii.

Dom a sacrum.
Transmisja kulturowa artefaktów sztuki ludowej w rejestracji fotograficznej i antropologicznym opracowaniu tekstowym

Ikonosfera hierofanii…

[…] każda hierofania ukazuje, objawia współistnienie dwóch przeciwstawnych bytów: sacrum i profanum, ducha i materii, wieczności i doczesności. Można powiedzieć, że wszystkie hierofanie są (..) próbą objawienia misterium zbieżności człowiek – Bóg.

M. Eliade, Traktat o historii religii, Łódź 1993

Praktycznie od początków istnienia ludzkość stara się oswajać rzeczywistość a także zjawiska dla niej niezrozumiałe. Coś co obecnie nazywamy sacrum lub świętością mogło objawiać się w zjawiskach atmosferycznych ale także przybierać postać materialną czczonych kamieni czy drzew. Większość religii zawiera szereg elementów takich jak symbole, mity, ideogramy czy rytuały. Dzięki ustalonym „prawdom" objawiającym się w formie sacrum, człowiek od zawsze broni się przed nicością, złem i nieprzewidywalnością uosabianymi przez sferę profanum. Dzięki tym założeniom w religii pewna grupa przedmiotów może nabrać wartości hierofanicznej. Przykładem takiego zjawiska jest między innymi wiara w świętość relikwii, obrazów czy symboli.
W religii chrześcijańskiej a szczególnie w obrzędowości, tego typu przedmioty nabierają niezwykłej mocy. Poświęcony krzyżyk zawieszony na szyi dziecka ma je chronić przed złem a święty obraz zawieszony w domu przynosić rodzinie pomyślność. W tradycyjnej kulturze ludowej każdy moment życia i istnienia człowieka jest wpisany w określony rytm usankcjonowany poprzez przyjęte rytuały a podział świata na sacrum i profanum wyraźnie widoczny.
Dom ma być odzwierciedleniem naszego świata zatem mamy tu różne przestrzenie zarówno te związane z codziennymi obowiązkami, jak i te uświęcone. Taką przestrzeń sacrum w obrębie domostwa można zdefiniować jako miejsce oddziaływania „mocy" poprzez zawieszenie podobizny świętego patrona, umieszczenie krzyża czy zebranie „świętych" przedmiotów w formie małego ołtarzyka.
W dawnej kulturze ludowej ołtarzyki wyodrębniane najczęściej w rogu izby były czymś popularnym. Tu modlono się o łaskę boską i umieszczano kwiaty, świece czy ozdoby w okresie świąt. W czasie Wielkanocy jednym ze zwyczajów było chociażby zakrywanie krzyży lub obrazów w Wielki Piątek na znak żałoby. Przestrzeń sacrum „żyła" zatem rytmem roku obrzędowego a także wydarzeń rodzinnych. Czy ten zwyczaj przetrwał do dnia dzisiejszego? Czy możemy odnaleźć ślady tej dawnej „religijności" w obecnym świecie, a jeżeli tak to jaką obecnie ma ona formę.

W poszukiwaniu przestrzeni domowego sacrum prowadziliśmy badania i wywiady w obrębie województwa łódzkiego. Zadanie nie było łatwe. W dobie informacji o domokrążcach chcących wykorzystać ufność domowników pod pretekstem złożenia kuszącej oferty lub obniżenia rachunku za gaz w rzeczywistości czyhających na dobra i oszczędności zgromadzone w zaciszach coraz to lepiej wyglądających domostw, spotykaliśmy się początkowo z niechęcią i oporem do udzielania jakichkolwiek informacji. Wielokrotnie musieliśmy długo opowiadać o sobie i swojej etnograficznej i regionalnej działalności, powoływać się na rozpoznawalnych i wiarygodnych członków społeczności takich jak np. wójt czy sołtys aby przełamać pierwsze lody. Nie zawsze było to jednak możliwe. Odnieśliśmy wrażenie, że samo zadawanie pytań na temat religijności czy przywiązania do tradycji stanowiło problem. Szczególnie w przypadku osób w młodszym wieku ten temat nie wywoływał entuzjazmu, tak jakbym przekraczał jakąś niedozwoloną granicę. Ludzie otwierali się chętniej mówiąc o przeszłości, opowiadając jak to było dawniej, wspominając domy swoich rodziców czy dziadków.
Osoby, które pozwoliły nam na udokumentowanie, ich miejsc „kultu" w obrębie domu to zdecydowanie osoby starsze. Tu przyjmowani byliśmy herbatą i zasypywani różnymi opowieściami sięgającymi początku XX wieku. W przypadku nowych budynków nie spotkaliśmy się z tak ciepłym przyjęciem. Nawet te osoby, które deklarowały posiadanie tego typu przedmiotów sakralnych
w swojej rodzinie nie wyrażały ochoty aby uwieczniać je na fotografii. Często tłumaczono się przygotowaniami do remontu lub bałaganem albo po prostu brakiem czasu, udało mi się uchwycić tylko kilka przykładów. Wnioskiem, który wyciągnęliśmy z naszych odwiedzin w wielu mieszkaniach
i domach jest zdecydowane zanikanie tradycji tworzenia przestrzeni sacrum w obecnych czasach.
W obszarach miejskich osoby wierzące ograniczają się do zawieszenia prostego krzyża na ścianie lub posiadanie małego obrazka z podobizną świętych postaci. W wielu domach silnie zarysowany jest kult Jana Pawła II, którego zdjęcia cieszą się dużą popularnością. W starych pomieszczeniach zachowały się na ścianach duże obrazy o tematyce sakralnej, w tradycyjnym wystroju można nadal spotkać prawdziwe domowe ołtarzyki ukwiecone i ustrojone zgodnie z przyjętymi zasadami, ale takie zjawisko jest już zdecydowanie rzadkością. W bardziej nowoczesnym wystroju możemy zaobserwować skromniej wyglądające, eleganckie święte obrazki, które pełnia funkcję „talizmanu" zawieszone na ścianie bądź ustawione na półce pośród książek, jednak one już nie „biorą udziału"
w życiu rodzinnym w sposób w jaki działo się to przez wiele wieków.

Szukając informacji w sieci, można się natknąć, na wiele współczesnych komentarzy zachęcających do przywrócenia przestrzeni sacrum w obrębie swoich domów. Natrafiliśmy nawet na stronę na Facebooku, gdzie ludzie mogą publikować zdjęcia swoich ołtarzyków domowych – może to oznaczać, że ta tradycja nie jest jednak całkowicie skazana na zapomnienie. Może za jakiś czas, kolejne swoje badania na ten temat, przeprowadzimy za pomocą mediów społecznościowych zakładając, że pomimo częściowego zamknięcia się na kontakt z drugim człowiekiem w sferze rzeczywistej pozwalamy na coraz lepszy dostęp do informacji na nasz temat poprzez publikowanie wszystkiego w Internecie.
(więcej informacji o projekcie: www.ikonosferahierofanii.pl)

Andrzej Białkowski, Piotr Wypych

Ikonosfera hierofanii…

wnętrze, ludzie, detal, patron, artefakty sztuki ludowej, monochrom… (fotoegzemlifikacje)

Anielin, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

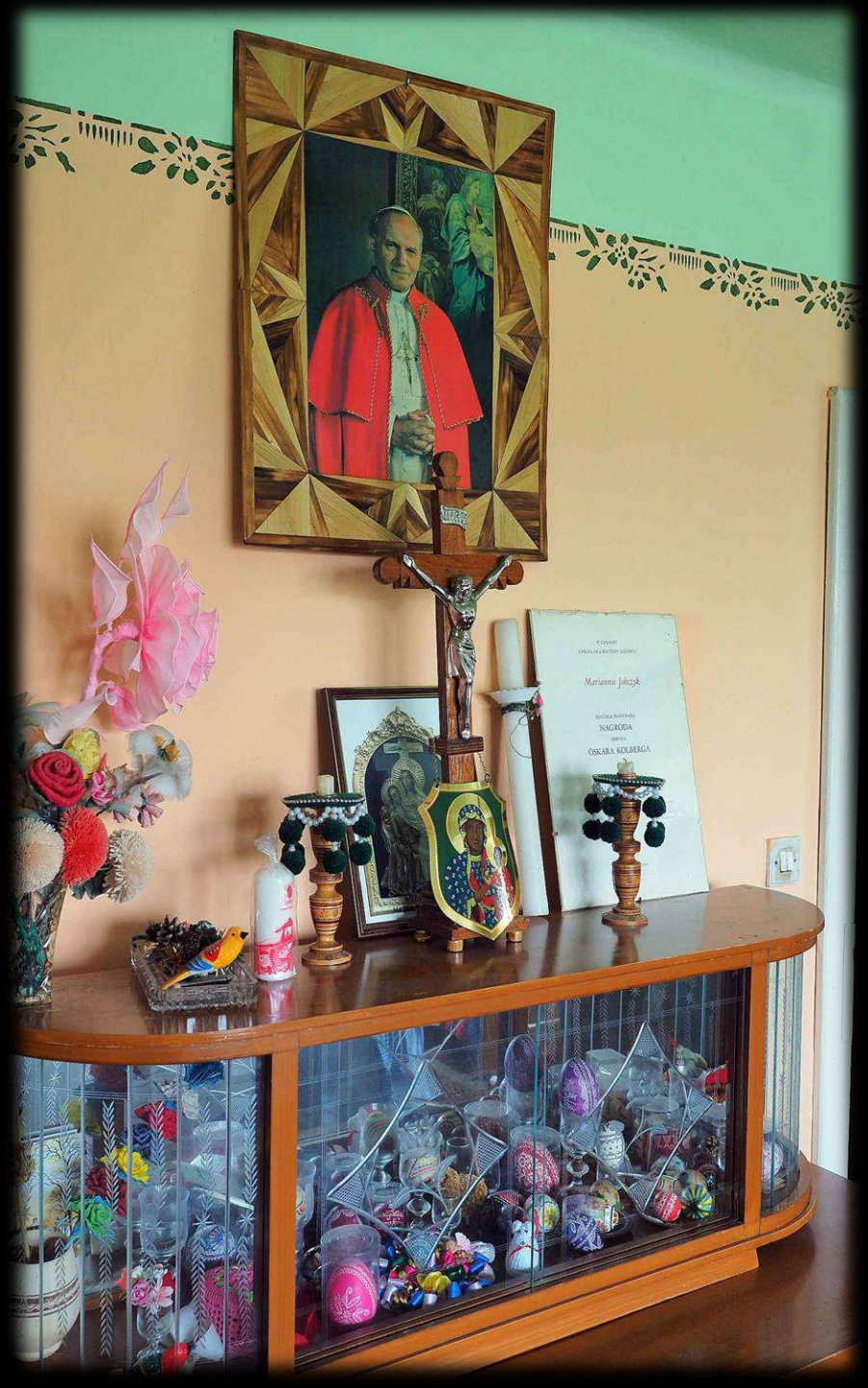

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Bielowic, pow. opoczyński

Bielowice, pow. opoczyński

Biskupia Wola, pow. opoczyński

Chąśno, pow. łowicki

Czarnocin, pow. piotrkowski

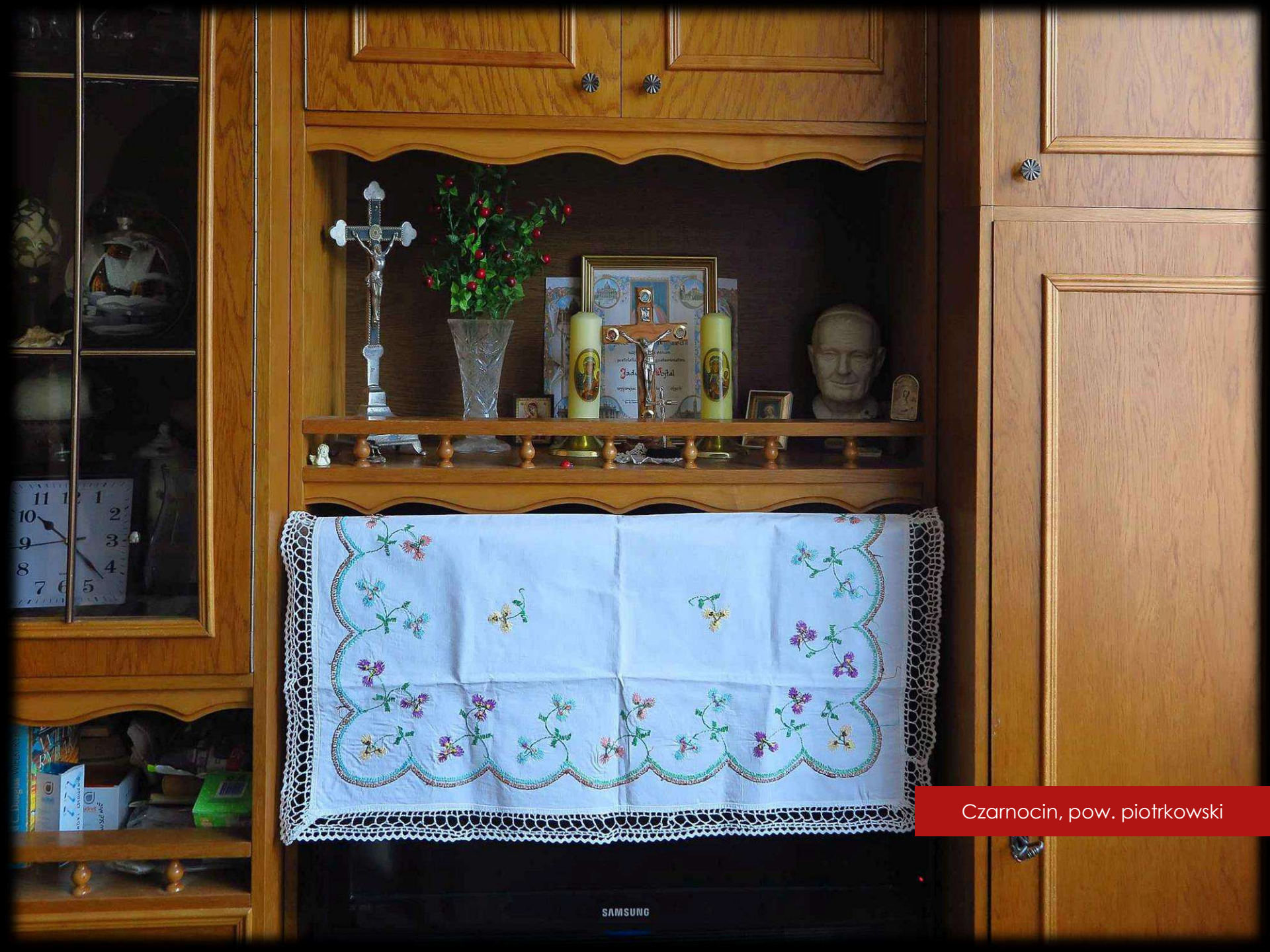

Czarnocin, pow. piotrkowski

Czarnocin, pow. piotrkowski

Czarnocin, pow. piotrkowski

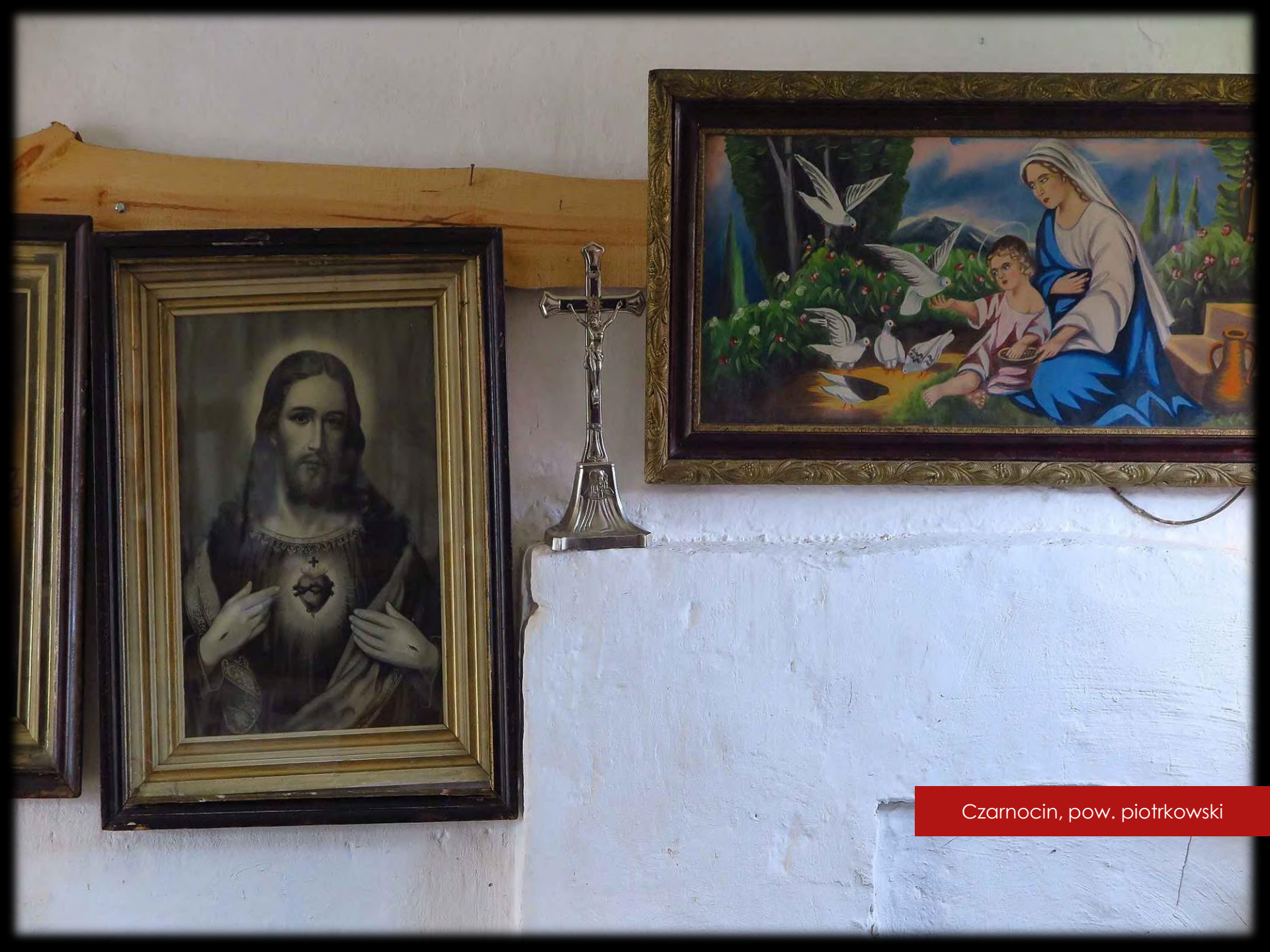

Czarnocin, pow. piotrkowski

Czerniewice, pow. tomaszowski

Dąbrowice, pow. skierniewicki

Dmosin, pow. brzeziński

Domaradzyn, pow. zgierski

Drzewce, pow. skierniewicki

Drzewce, pow. skierniewicki

Drzewce, pow. skierniewicki

Drzewica, pow. opoczyński

Dzielna, pow. opoczyński

Gajkowice, pow. piotrkowski

Gazomia, pow. piotrkowski

Gazomia, pow. piotrkowski

Gazomia, pow. piotrkowski

Głowno, pow. zgierski

Gorzałków, pow. opoczyński

Góry Mokre, pow. radomszczański

Kadzielin, pow. zgierski

Kadzielin, pow. zgierski

Kadzielin, pow. zgierski

Kadzielin, pow. zgierski

Koluszki, pow. łódzki wschodni

Katarzynów, pow. łódzki wschodni

Karwice, pow. opoczyński

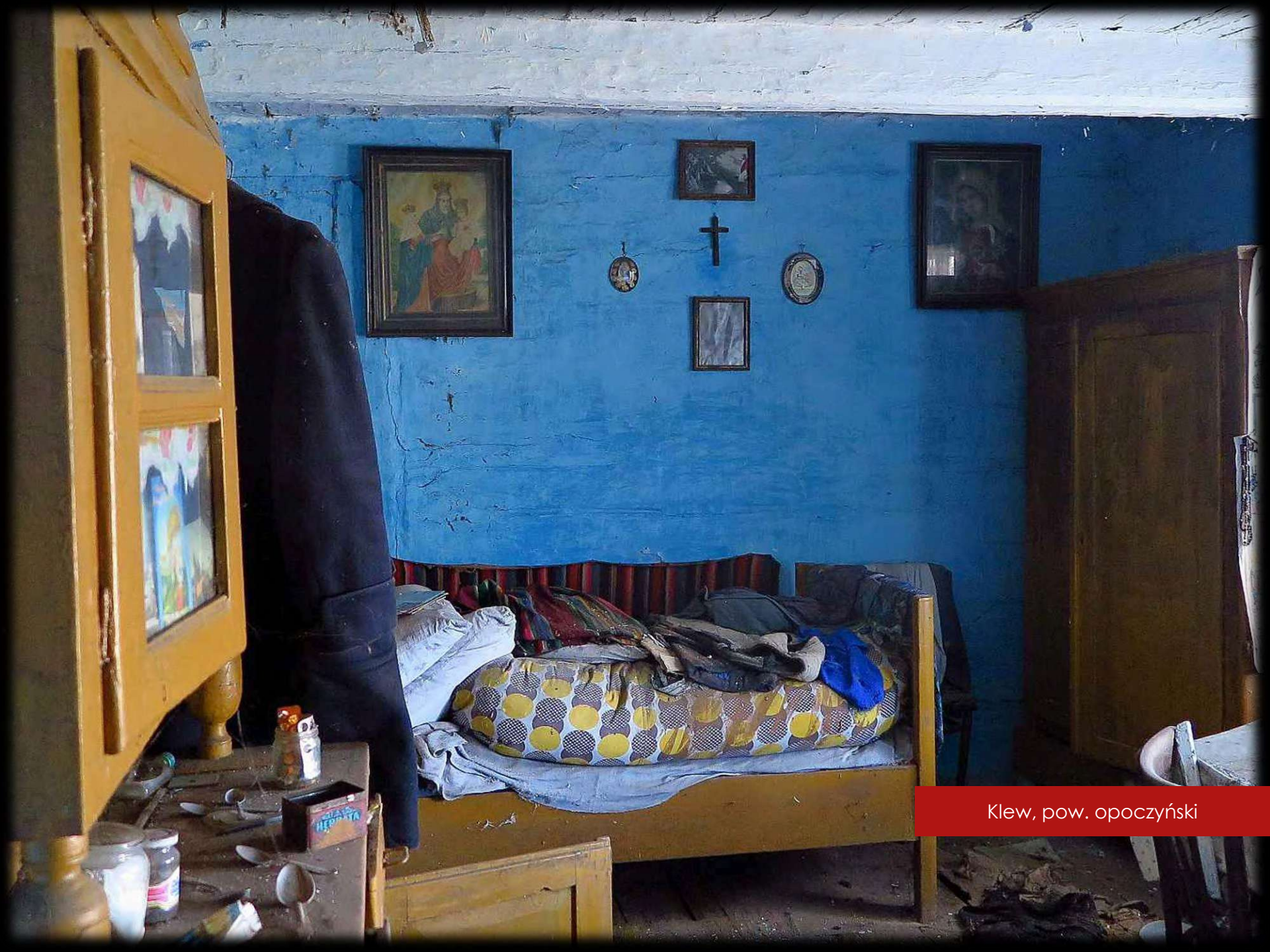

Klew, pow. opoczyński

Kłudzice, pow. piotrkowski

Kocierzew Południowy, pow. łowicki

Kocierzew Południowy, pow. łowicki

Kruszewiec, pow. opoczyński

Kraszewice, pow. radomszczański

Lipce Reymontowskie, pow. skierniewicki

Lipianki, pow. tomaszowski

Lubiaszów, pow. piotrkowski

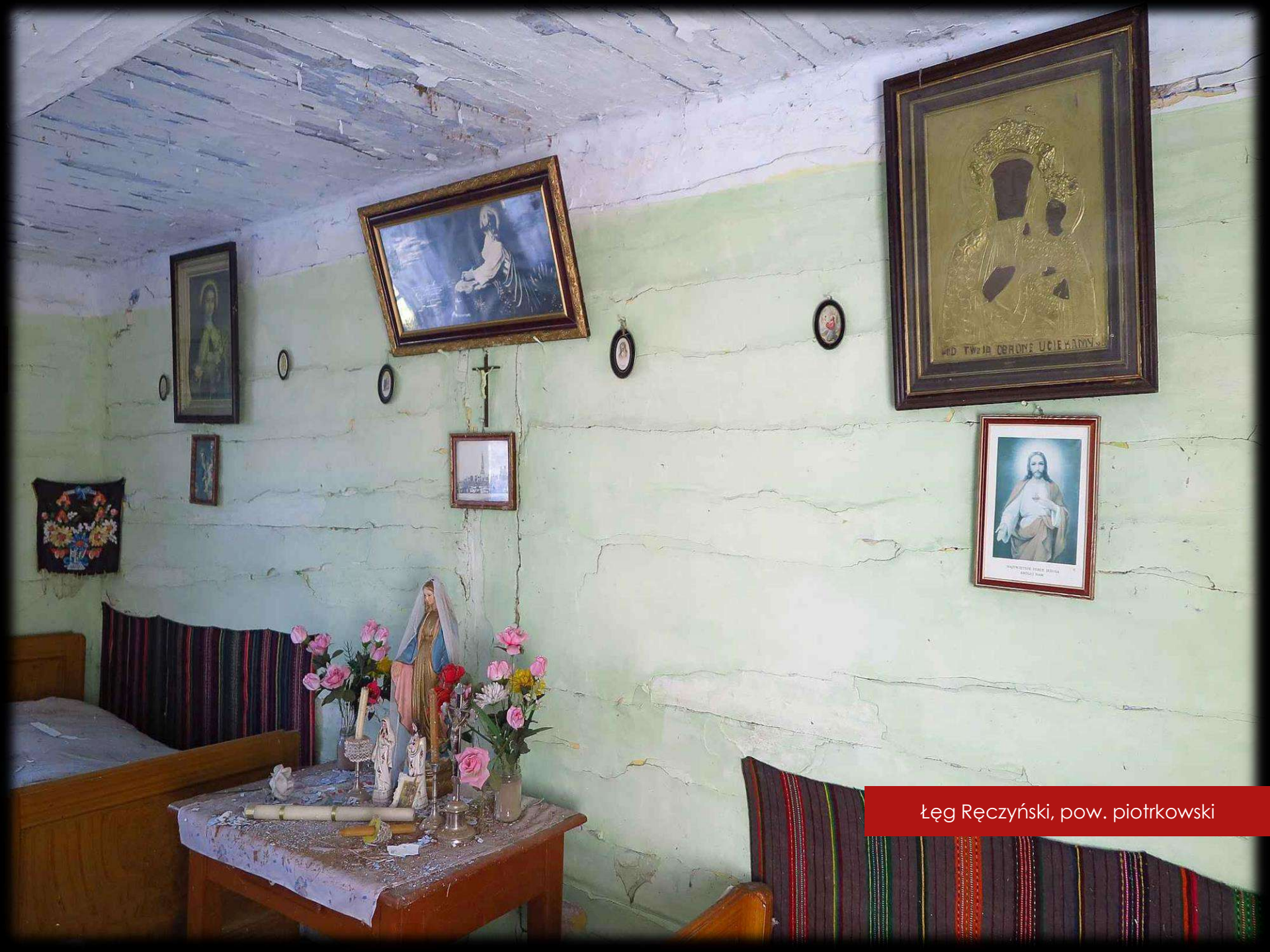

Łęg Ręczyński, pow. piotrkowski

Łęg Ręczyński, pow. piotrkowski

Łęg Ręczyński, pow. piotrkowski

Łowicz, pow. łowicki

Łowicz, pow. łowicki

Łowicz, pow. łowicki

Łowicz, pow. łowicki

Łowicz, pow. łowicki

Łowicz, pow. łowicki

Łowicz, pow. łowicki

Łowicz, pow. łowicki

Łowicz, pow. łowicki

Łowicz, pow. łowicki

Łódź, pow. łódzki

Mąkolice, pow. zgierski

Mąkolice, pow. zgierski

Mąkolice, pow. zgierski

Mąkolice, pow. zgierski

Mąkolice, pow. zgierski

Mąkolice, pow. zgierski

Mąkolice, pow. zgierski

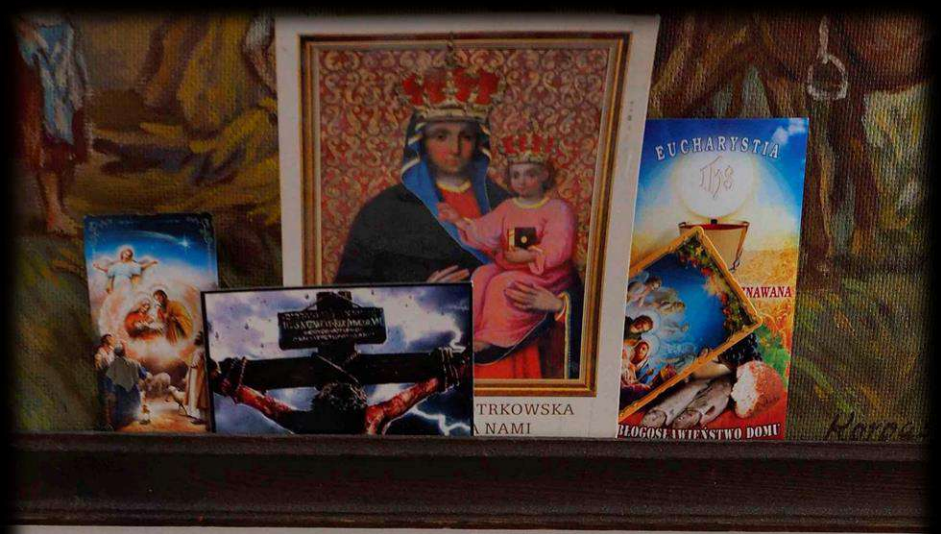

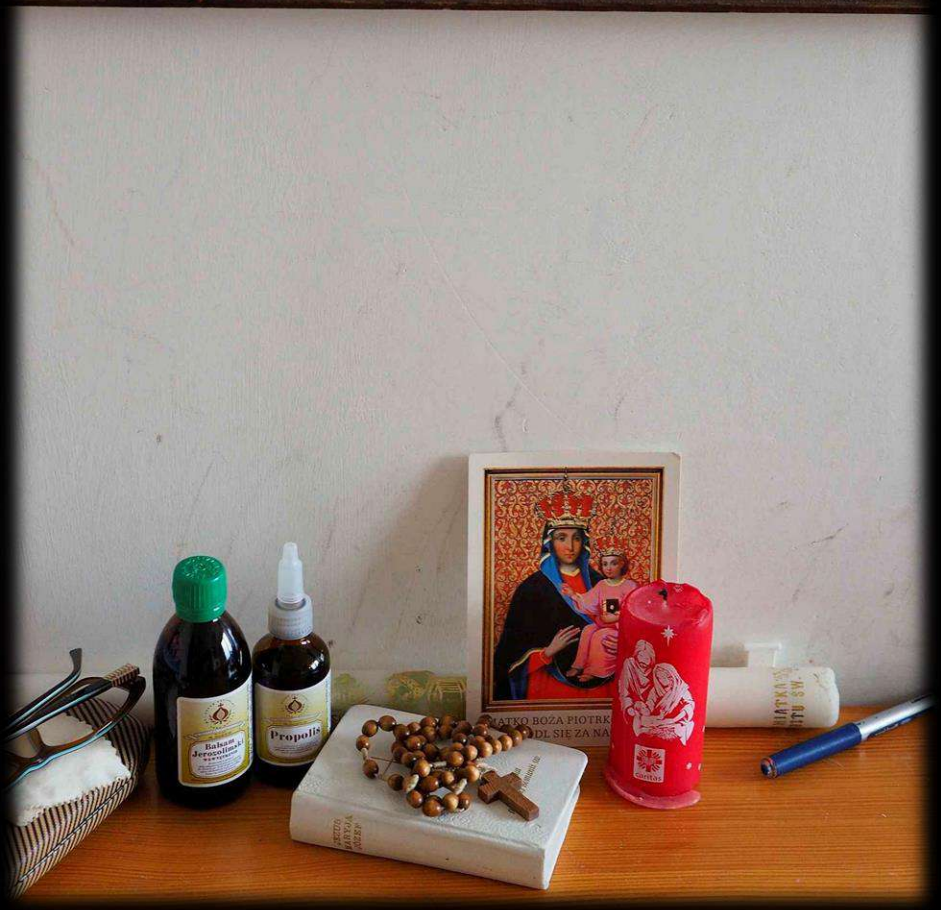

Milejów, pow. piotrkowski

Milejów, pow. piotrkowski

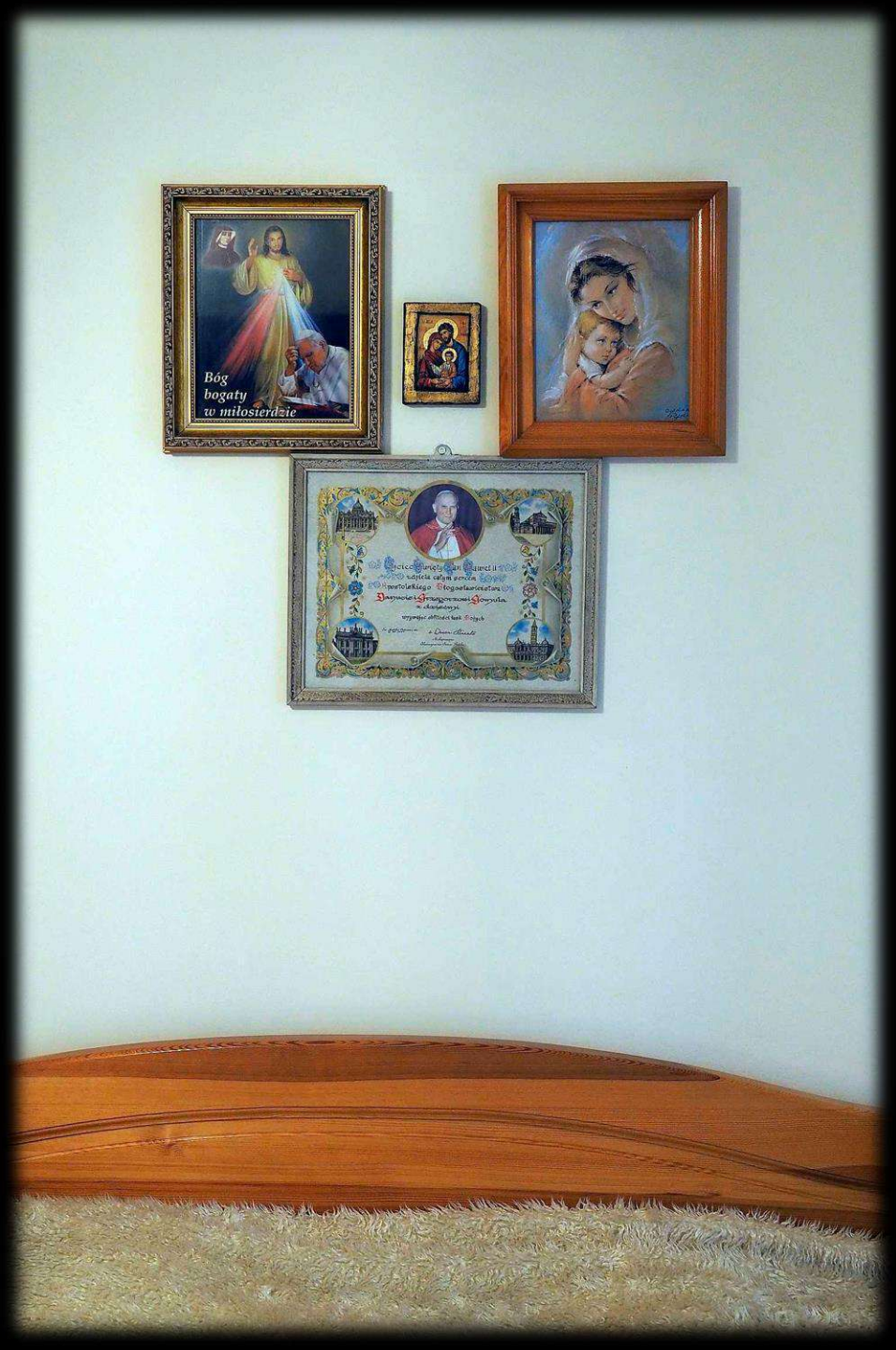

Moszczenica, pow. piotrkowski

Moszczenica, pow. piotrkowski

Moszczenica, pow. piotrkowski

Moszczenica, pow. piotrkowski

Moszczenica, pow. piotrkowski

Moszczenica, pow. piotrkowski

Moszczenica, pow. piotrkowski

Moszczenica, pow. piotrkowski

Mszalda, pow. skierniewicki

Mszalda, pow. skierniewicki

Mszalda, pow. skierniewicki

Mszalda, pow. skierniewicki

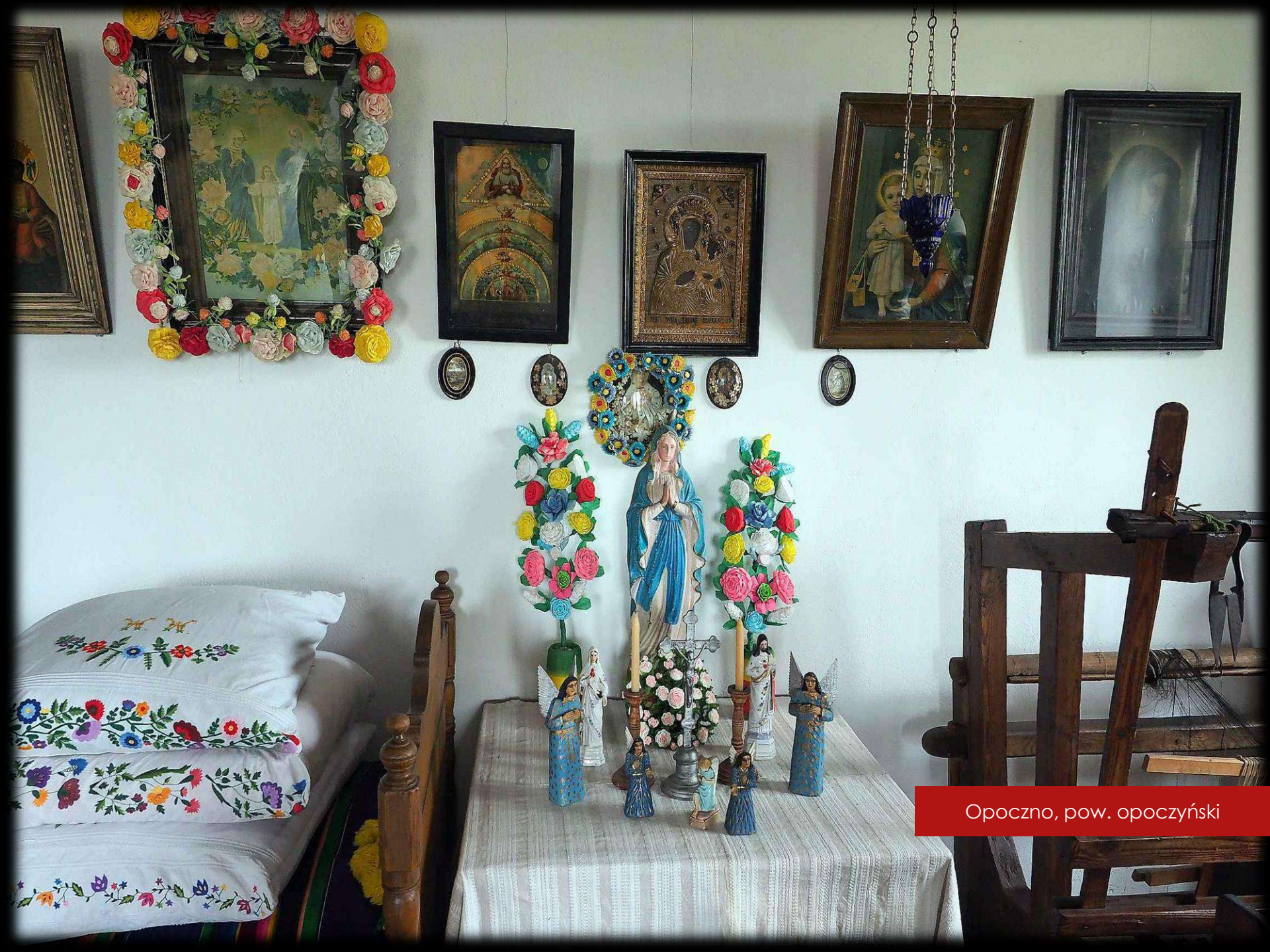

Opoczno, pow. opoczyński

Opoczno, pow. opoczyński

Opoczno, pow. opoczyński

Tomaszów Mazowiecki, pow. tomaszowski

Odrowąż, pow. radomszczański

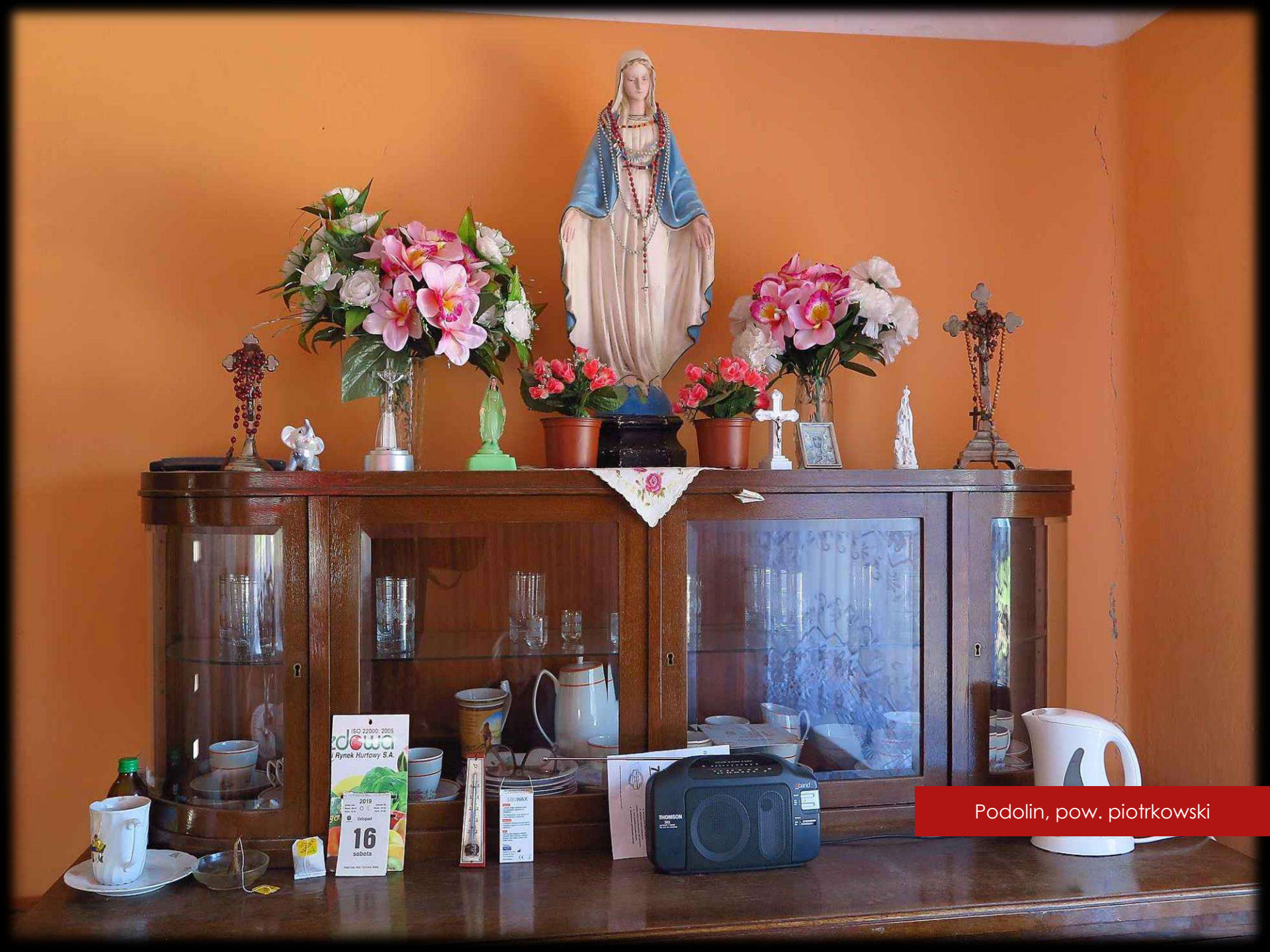

Podolin, pow. piotrkowski

Ponikła, pow. opoczyński

Ponikła, pow. opoczyński

Ponikła, pow. opoczyński

Ponikła, pow. opoczyński

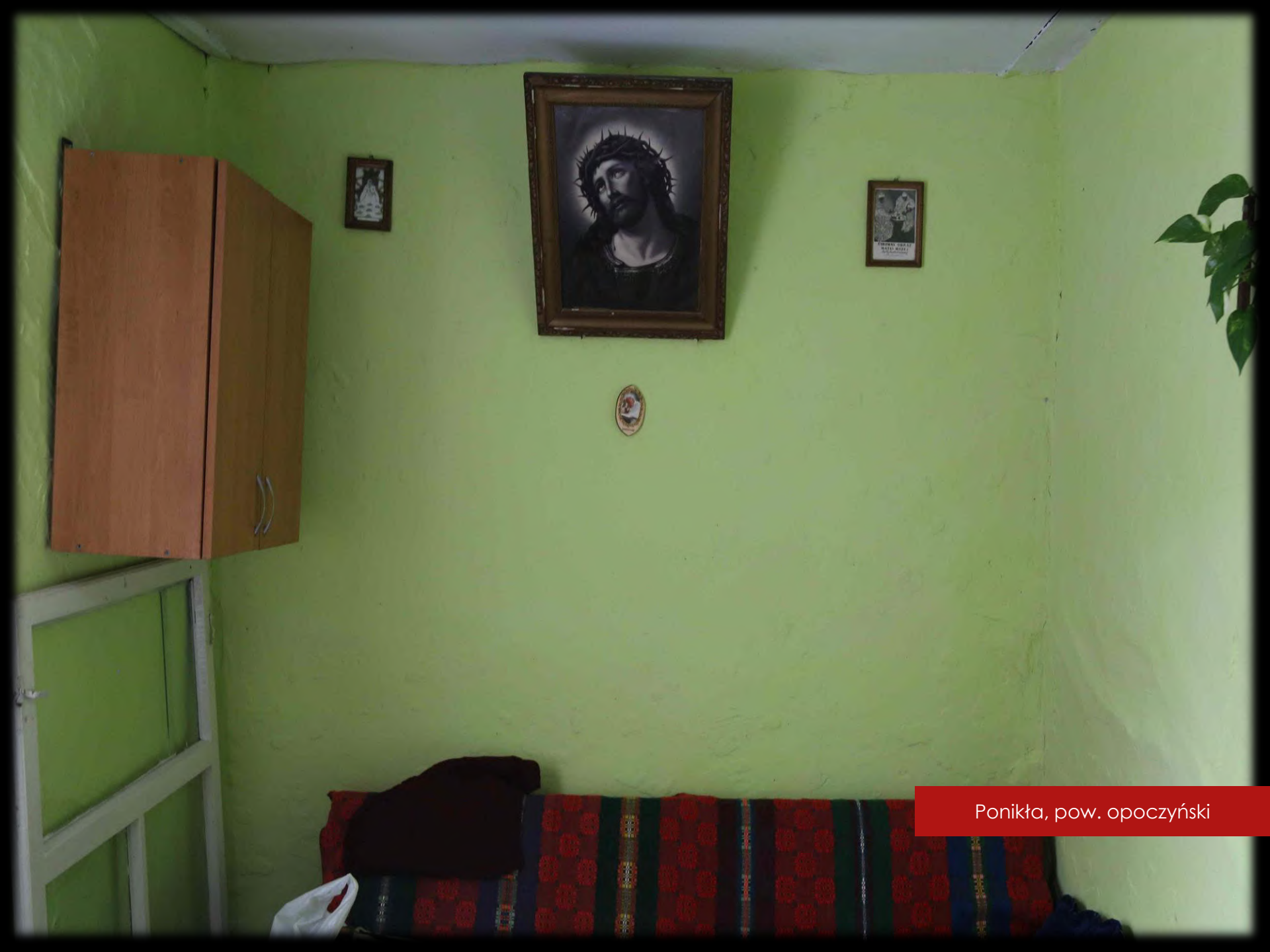

Ponikła, pow. opoczyński

Ponikła, pow. opoczyński

Poświętne, pow. opoczyński

Poświętne, pow. opoczyński

Pratkowice, pow. radomszczański

Przedbórz, pow. radomszczański

Przedbórz, pow. radomszczański

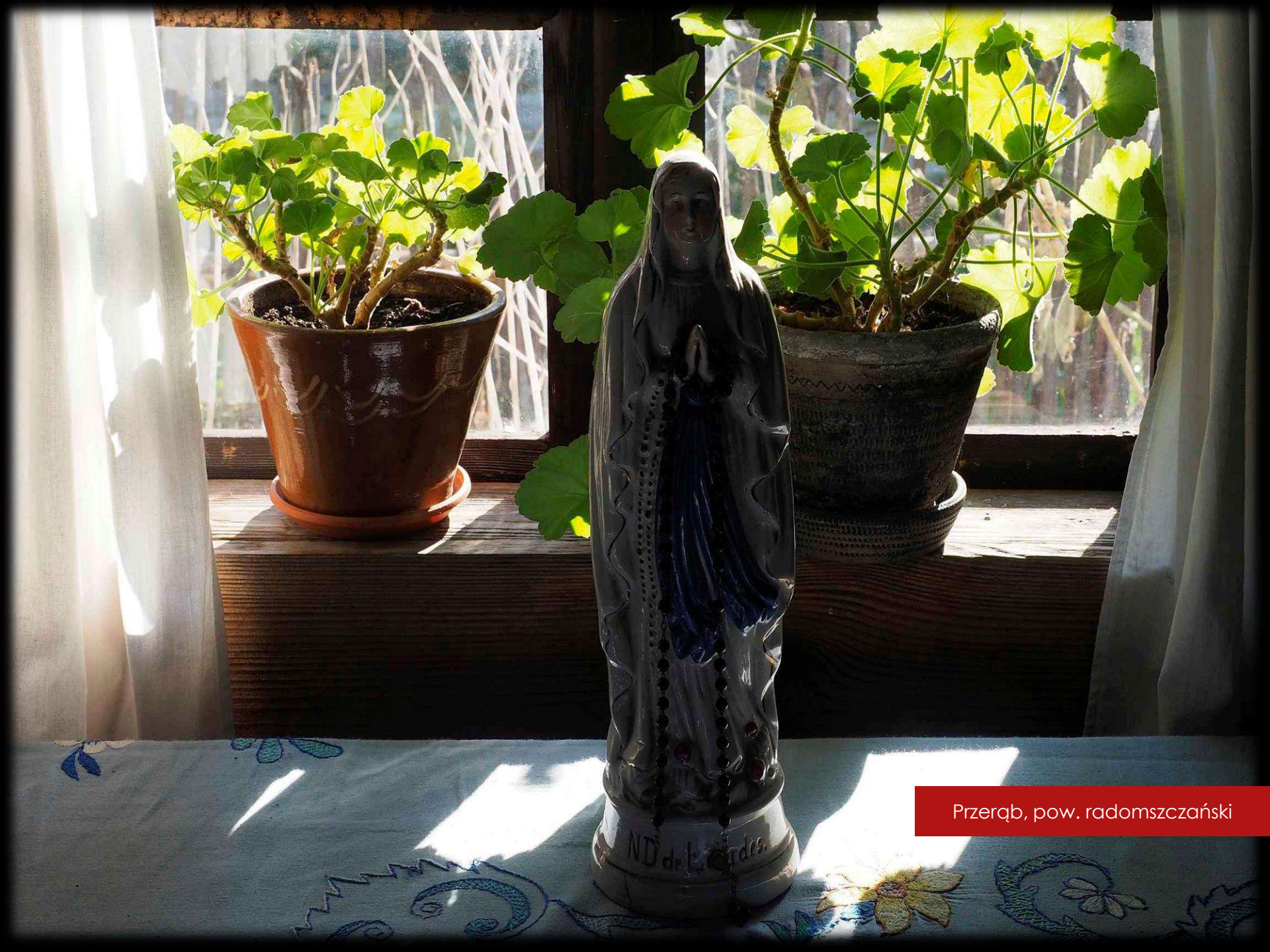

Przerąb, pow. radomszczański

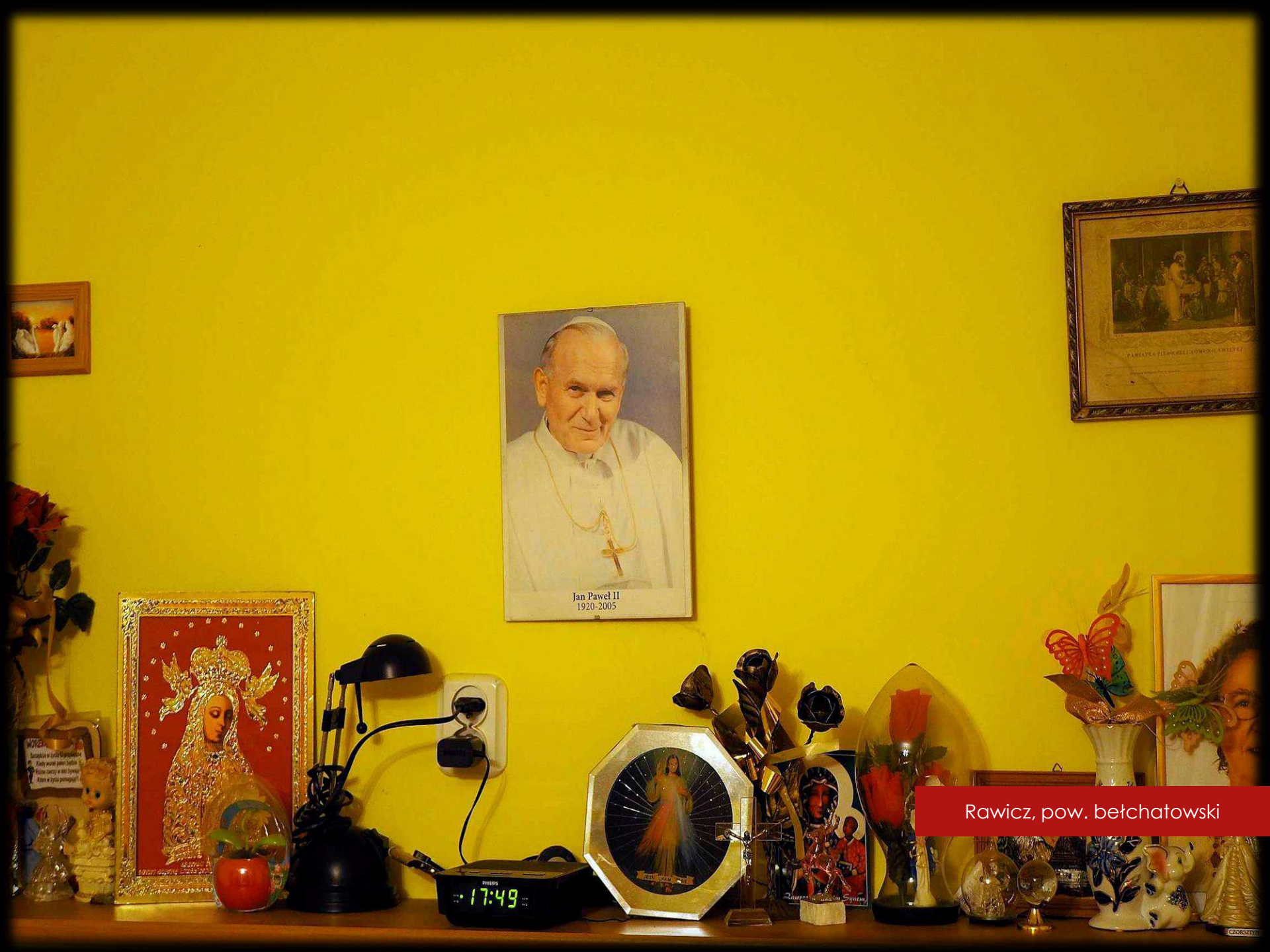

Rawicz, pow. bełchatowski

Rawicz, pow. bełchatowski

Rawicz, pow. bełchatowski

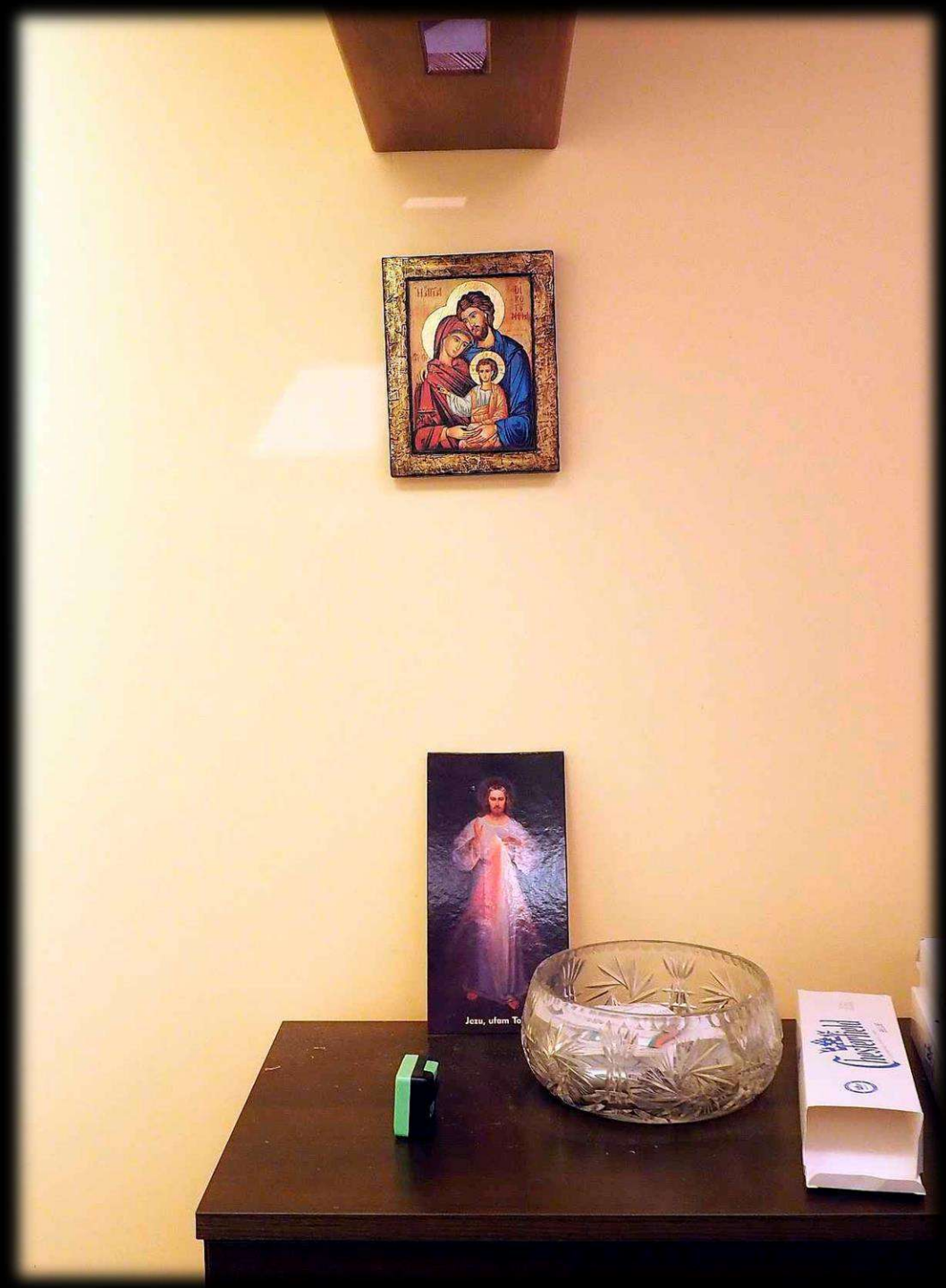

Rawicz, pow. bełchatowski

Rawicz, pow. bełchatowski

Ręczno, pow. piotrkowski

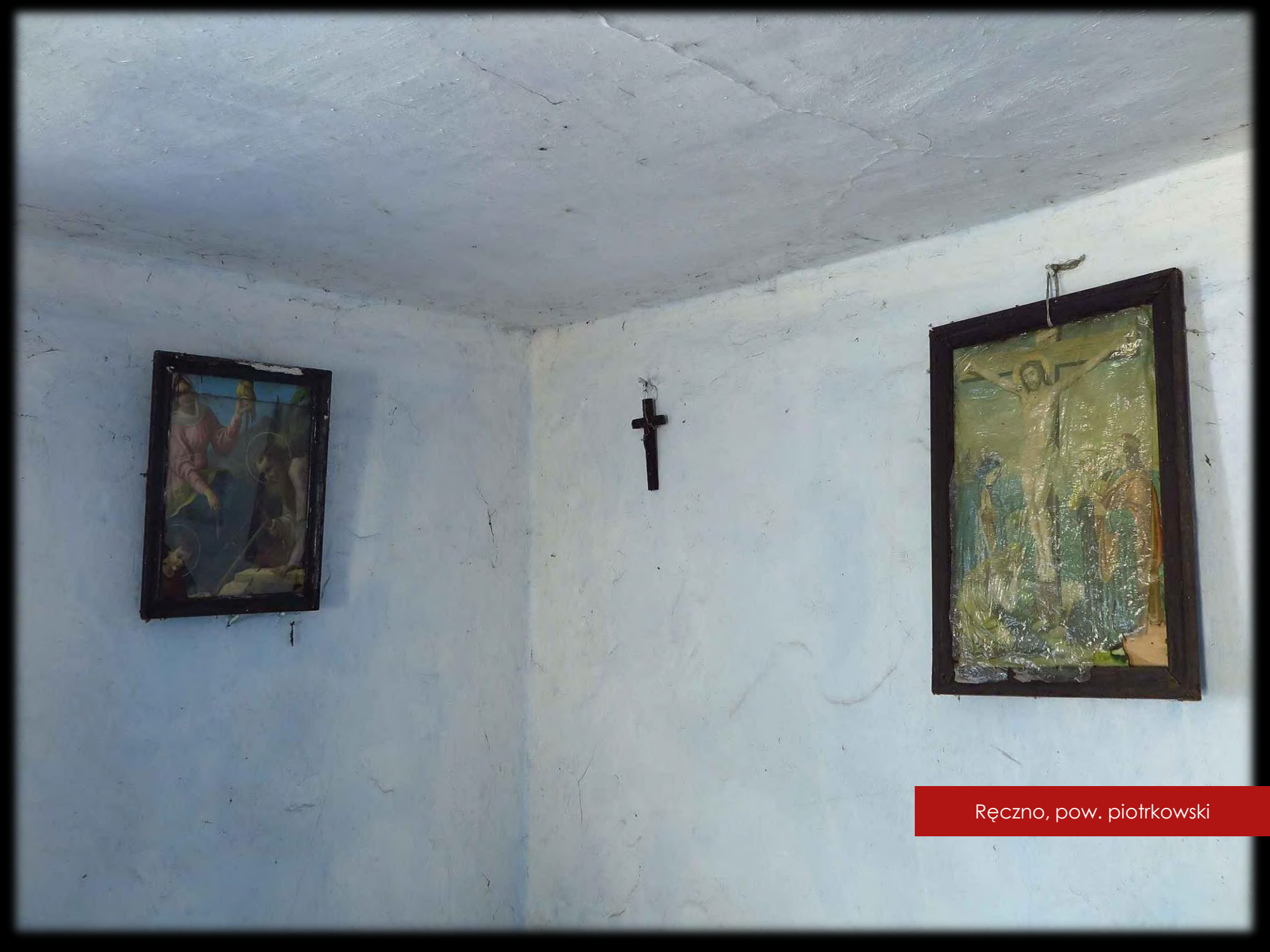

Ręczno, pow. piotrkowski

Ręczno, pow. piotrkowski

Różyce, pow. łowicki

Różyce, pow. łowicki

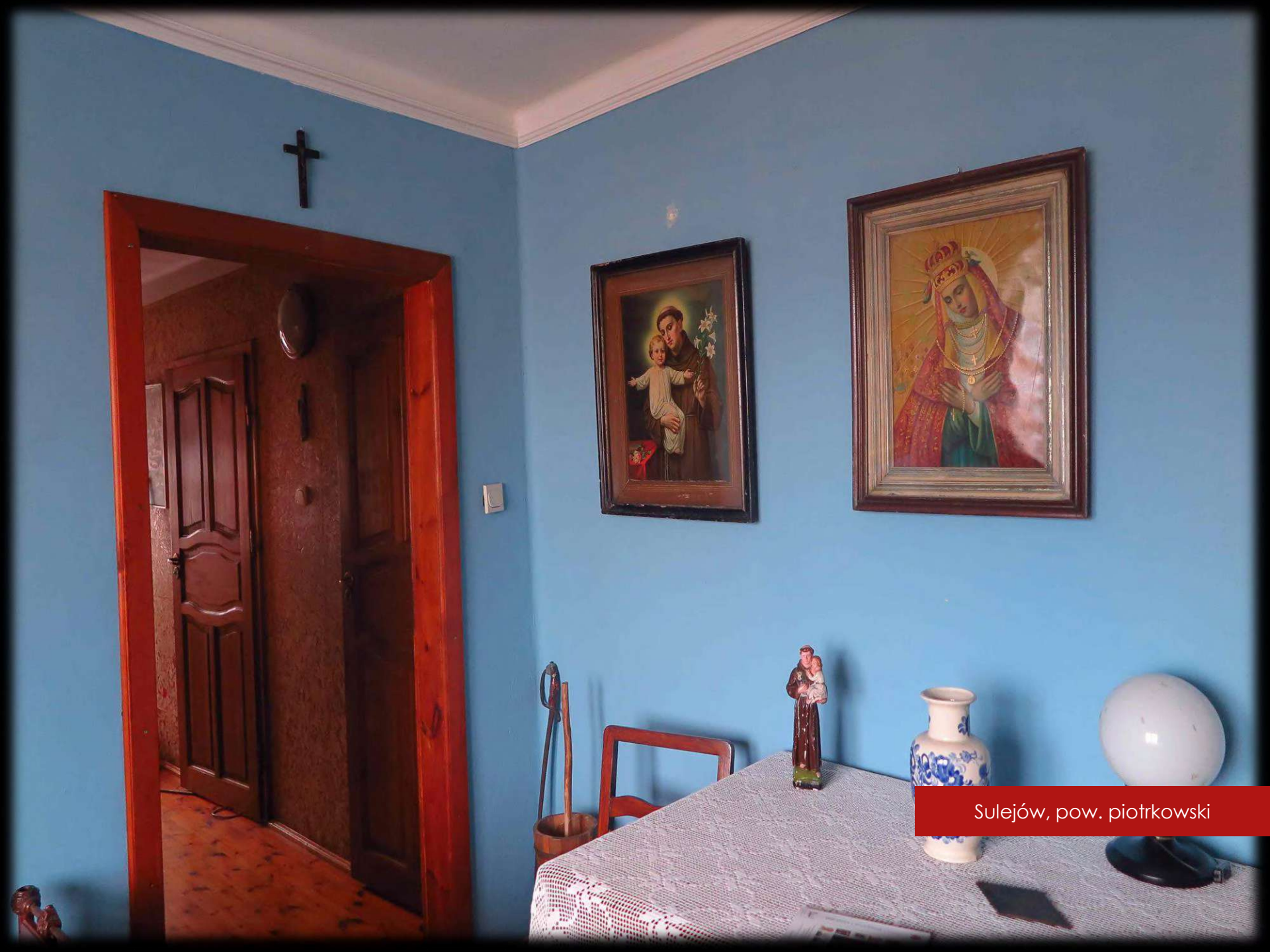

Sulejów, pow. piotrkowski

Sulejów, pow. piotrkowski

Sulejów, pow. piotrkowski

Sulejów, pow. piotrkowski

Sulejów, pow. piotrkowski

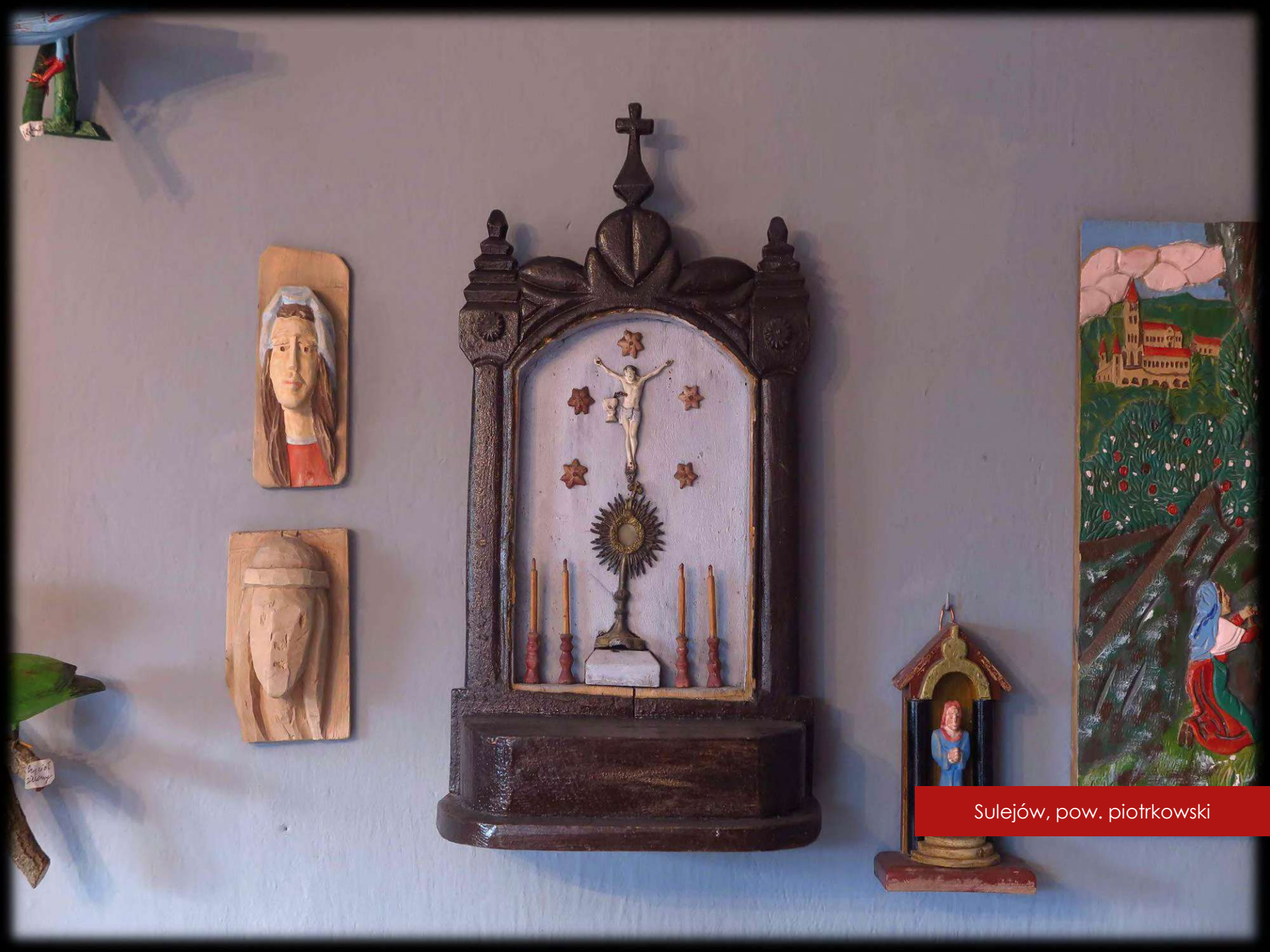

Sulejów, pow. piotrkowski

Szymanów, pow. tomaszowski

Szymanów, pow. tomaszowski

Szymanów, pow. tomaszowski

Wola Mąkolska, pow. zgierski

Wola Mąkolska, pow. zgierski

Wola Mąkolska, pow. zgierski

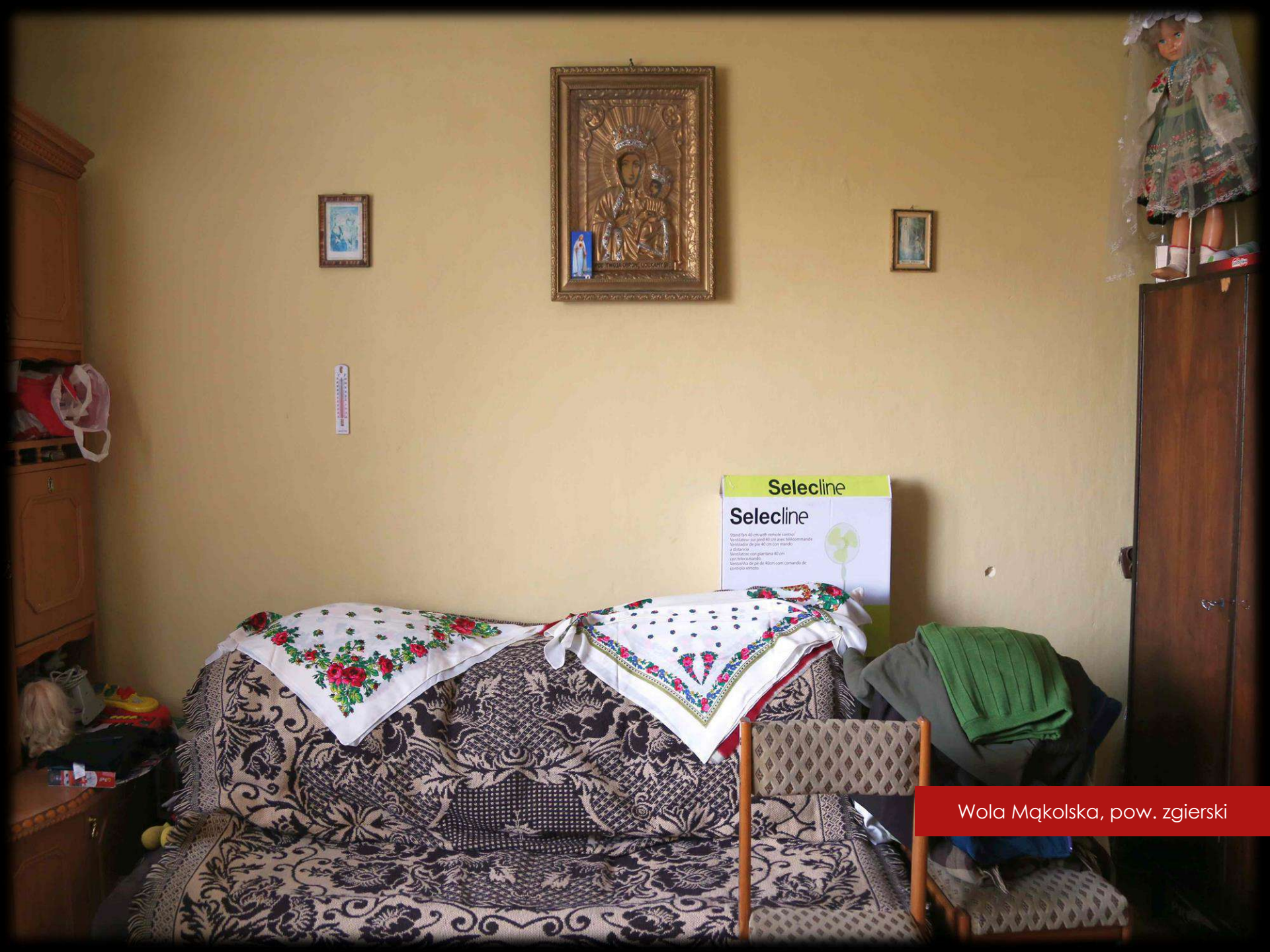

Wola Mąkolska, pow. zgierski

Wola Mąkolska, pow. zgierski

Wola Mąkolska, pow. zgierski

Wola Mąkolska, pow. zgierski

Wola Mąkolska, pow. zgierski

Wola Moszczenicka, pow. piotrkowski

Wola Załężna, pow. opoczyński

Wólka Karwicka, pow. opoczyński

Wygnanów, pow. opoczyński

Wygnanów, pow. opoczyński

Wygnanów, pow. opoczyński

Wykno, pow. tomaszowski

Zalesice, pow. piotrkowski

Zamość, pow. piotrkowski

Zduny, pow. łowicki

Ziewanice, pow. zgierski

Ziewanice, pow. zgierski

Ziewanice pow. zgierski

Zofiówka, pow. bełchatowski

Żakowice, pow. łódzki wschodni

Żeleźnica, pow. radomszczański

Żuchowice, pow. piotrkowski

Projekt:
Ikonosfera hierofanii.
Dom a sacrum. Transmisja kulturowa artefaktów sztuki ludowej w rejestracji fotograficznej i antropologicznym opracowaniu tekstowym (etap I, 2019)

Realizacja:
Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Ethnos” (Łódź)

Fotografie, tekst:
Andrzej Białkowski, Piotr Wypych

www.ikonosferahierofanii.pl